SPECIMEN INAVGVRALE

DE

STATV IVRIBVSQVE EPISCOPORVM GERMANIAE AVG. CONFESS. A CONDITA TRANSACTIONE PASSAVIENSI ET PACE RELIGIOSA VSQVE AD WESTPHALICAM

QVOD

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO

SERENISSIMO PRINCIPE A DOMINO

DOMINO

ERNESTO AVGVSTO CONSTANTINO

DVCE SAXONIAE IVLIACI CLIVIAE MONTIVM ANGARIAE ET WESTPHALIAE RELIQVA

IN ACADEMIA IENENSI

EX DECRETO

ILLVSTRIS FACVLTATIS IVRIDICAE

PRO IMPETRANDIS HONORIBVS AC IVRIBVS

DOCTORALIBVS

BENIGNAE ERVDITORVM CENSVRAE

SVBMITTIT

IOANNES IACOBVS AB HOLTZE

REV. CAP. HAMBVRGENSIS CANONICVS

IENAE MENSE MART. MDCCLII.

LITTERIS SCHILLIANIS. (7)

VIRO
ILLVSTRI MAGNIFICO
SVMME REVERENDO ET GENEROSISSIMO DOMINO
DOMINO
NICOLAO ALBERTO
AB HOLTZE

I. V. D. HAEREDITARIO IN PEVTE ET MVGGENBVRG
ET SVMME REV. CAPITVLI QVOD EST HAM
BVRGI DECANO GRAVISSIMO
PARENTI SVMMO HONORIS ET OBSERVANTIAE
CVLTV DEVENERANDO
HANC SVAM
INAVGVRALEM DISPVTATIONEM
EA QVA PAR EST ANIMI DEVOTIONE
SACRAM FACIT

OBEDIENTISSIMVS FILIVS
IOHANNES IACOBVS AB HOLTZE
CANONICVS
AVTOR.

DE STATV IVRIBVSQVE EPISCOPORVM AVG. CONFESS. ADDICTORVM A CONDITA TRANSACTIONE PASSAVIENSI ET PACE RELIGIOSA VSQVE AD WESTPHALICAM.

§. I.

Ex quo conditae in Germaniis Ecclesiae Christianae, a regnatoribus ad seruatoris nostri doctrinas accedentibus, securitatem protectionemque acceperunt, ac per largas piorum hominum donationes, bonorum cumulis ditatae, iuribusque ac praerogatiuis eminentibus exornatae fuerunt, ex harum etiam Episcopis et Abbatibus, quondam non raro martyribus, *Principes Regni* facti, viris vtraque nobilitate illustribus et eximiis, clericalis vita placuit, quae ipsos ad insignem dignitatem ac potentiam euehebat *.

* Sic S. *Arnulfus* Episcopus *Metensis* ex *Maiore Domus* Praesul factus.

§. II.

Inſpicientibus catalogos Epiſcoporum, et Annales hiſtoriasque excelſarum Regni Germanici Eccleſiarum, quarum ſumma cura ſcriptas, noſtro aeuo multas habemus, patebit, plerosque Praeſules ex vtraque nobilitate electos poſtulatosque *Principes Regni* factos eſſe, inſigniaque Familiis ſuis emolumenta attuliſſe.

§. III.

Ita res comparata, quum Germania omnis Romano-Catholicas doctrinas coleret. Exorta autem Seculo XVI. Euangelicae veritatis luce, quidam ex illuſtribus Familiis orti, eadem colluſtrati, repurgatis ſacris acceſſerunt. His licet ſummo loco nati eſſent, curia Romana, Epiſcopi Germaniae, ſodales ſacri, et qui eorum protectionem ſuſcipiebant, viam ad Epiſcopalem dignitatem et praeſulatuum adminiſtrationem, aliaque Beneficia Eccleſiae difficilem reddere, enixe allaborarunt, immo pro *inhabilibus* et *incapacibus* habebant.

§. IV.

Quae ardua et difficilis maxime controuerſia in Comitiis Auguſtanis anni 1555. acerrime diſputata

tata fuit, Proteſtantibus *Autonomiam*, vulgo *Frey-ſtellung*, ſiue libertatem mutandi religionem, ſaluis omnibus iuribus ac emolumentis, grauiter vrgentibus, quibus R. Catholici *Reſeruatum* ſuum, *Eccleſiaſticorum* poſtea dictum, adminiculante *Ferdinando* Rege Romanorum Paci Religioſae Auguſtanae anno 1555. inſertum, opponebant, cuius effectum Euangelicis ſacris addicti, repetitis ſaepe proteſtationibus elidere conabantur.

* Seriem controuerſiae huius maximi momenti ex Actis Pacis Religioſae admirabili breuitate exhibuit IOANNES SLEIDANVS *Commentariorum de Statu Religionis et Reipublicae Carolo V. Caeſare, Libro XXVI, p.* 834. *ſeq. Edit. Ribel. in* 8. Acta ipſa legas in CHRISTOPHORI LEHMANNI *de Pace Religionis Actis Publicis et Originalibus, Francofurti* 1631. 4. primum editis.

Autonomiam a Proteſtantibus expetitam acerbiſsime oppugnauit FRANCISCVS BVRGKARDVS, Conſiliarius intimus et Cancellarius Colonienſis, vel quisquis ſub hoc illuſtri nomine ſcripſit, in Libro hoſtili de *Autonomia, das iſt, von Freyſtellung mancherley Religion und Glauben, Monachii* 1602. 4. repetita vice recuſo.

Proteſtantium argumenta *Reſeruato Eccleſiaſticorum* oppoſita legi poſsunt in egregio libello, cui index: *der Geiſtlichen Vorbehalt aus ſeinen Gründen erœrtert*, edito 1634. 4. adiectus quoque ſcriptioni, quae idem argumentum tractat titulumque habet: *gründliche Deduction, wie es mit dem Keyſerlichen Religions-Edict vnd der Geiſtlichen vermeynten Vorbehalt eigentlich bewant, und was dieſelbe beyderſeits vor Krafft und Wirckung haben* durch SCIPIONEM ARETINVM, ſiue potius IACOBVM LAMPADIVM virum ſummum et in his negotiis verſatiſsi-

satisſimum, 1632. 4. Addantur Acta et Scripta in cauſsa *Gebhardi Truchſeſsii* et de motibus *Argentoratenſibus* inter *Carolum Lotharingum,* et *Ioannem Georgium Brandenburgium* edita, in quibus ab vtraque concertantium parte de obligatione *Reſeruati Eccleſiaſticorum,* argumenta producta.

§. V.

Tot igitur reclamationibus et proteſtationibus aduerſus *Reſeruatum Eccleſiaſticorum* oppoſitis ſubnixi et confisi Electores Principesque Euangelici, de obtinendis, fauore *Capitulorum Cathedralium*, ad quos electio poſtulatioque ex priuilegiis, Concordatis, et Statutis pertinet, Praeſulatibus, in *vtraque* praeſertim *Saxonia*, vbi ſacra emendata cumprimis florebant, ſolerter cogitarunt. Edita eſt * tempore Edicti reſtitutorii a *Ferdinando* II. Imp. a. 1629. promulgati, *Deſignatio Epiſcopatuum*, annotato tempore, quo in Euangelicorum poteſtatem peruenerunt, quam ſcriptor quidam *Anonymus* Romano-Catholicus, formis imprimendam curauit, perhibetque eam a Caeſareo Conſiliario et belli duce a. 1628. conditam, quam heic dabimus, notulisque quibusdam et teſtimoniis hiſtoricorum illuſtrabimus, ita conceptam:

* in libello, cui data inſcriptio: *Copia vnd Abdruck etlicher vornehmer Bedencken vnd Schreiben, daraus zu vernehmen, wie es bisher in Teutſchland gangen,* 1629. 4.

Er-

Erzehlung der Stiffte, so nach dem Passawischen Vertrage Anno 1582. d. 2. Augusti in der Evangelischen Hænde seynd kommen.

1. *Magdeburg* ist reformirt Anno 1567. von *Ioachim Friederichen* * Marggraffen.

* Quam aßertionem Consiliarii Caesarei confirmat DAVID CHYTRAEVS *Chronico Saxoniae*, qui ad a. 1567. p. 635. 636. his commemorat verbis: *Cum autem supremi Collegii Magdeburgensis, penes quos eligendi potestas est, plerique Canonici, sinceram Euangelii doctrinam, repudiatis erroribus et idolis Pontificiis, amplexi essent: nec iam Archi-Episcopum Romano Pontifici addictum, sed suae religionis Principem expeterent: Administratorem primatus et Archiepiscopae designarunt Ioachimum Fridericum, Ioannis Georgii Electoris Brandenburgici filium, eo tempore vnicum. Is incboatam a patruo (Sigismundo) Reformationem, instituta Ecclesiarum totius Archi-Dioeceseos visitatione solenni, absoluit, et Magdeburgae in ecclesia cathedrali, primum pastorem sincerae Euangelii doctrinae Sigfridum Saccum Northusanum, Theologiae doctorem, constituit.* Add. B. PAVLI LENTZII *breuis et succincta Historia Archi-Episcoporum Magdeburgensium* §. 62. p. 159.

2. *Bremen* Anno 1585. a *Ioanne Adolpho* ** Holsato.

** Conf. CHYTRAEVS *l. c. p.* 639. *et p.* 811. *Henricus Archi-Episcopus Bremae, Osnabrugae et Paderbornae; Dux Saxoniae, Francisci senioris filius, princeps virtute, prudentia, humanitate, doctrina, et pietate praestans, vigentis adhuc aetatis anno* 35. *ex his terris euocatus est.* Pergit *Chytraeus: Bremense collegium, vt incolumitati dioecesis grauatae rectius consuli in interregno posset:*

ſet: principem adoleſcentem Ioannem Adolphum, Adolphi Holſatiae Ducis filium eligit, eique certam penſionem attribuit, donec reparatis caſtris et praediis, ante multos annos oppigneratis, adultus ad gubernationem dioeceſis admittatur.

3. *Minden* anno 1582. ab *Henrico Iulio* Brunſuicenſi *.

* Reſignante an. 1581. in ipſius fauorem *Hermanno* adhuc Epiſcopo, Comite *Holſatiae et Schauenburgico.* Euolue Dn. PHILIPPI IVLII REHTMEIERI *Braunſchweig-Lüneburgiſche Chronica* p. 1024. et 1087.

4. *Halberſtadt* ** anno 1586. ab eodem.

** Conſentit laudatus Dn. REHTMEIER *l. c. p.* 1087. qui haec ſingularia de *Henrico Iulio* commemorat: *im andern Iahr ſeines Alters An.* 1586. *ward er in regard ſeines Herrn Grosvaters von dem Dom-Capitul zu Halberſtadt zum Biſchof poſtuliret, iedoch mit dem Beding, daſs die Verwaltung des Stiffts* 12. *Iahr lang beym Capitul verbleiben und der iunge Hertzog oder Biſchof nur iaehrlich* 1000. *Thaler aus den Einkünften deſſelben Stiffts genieſsen, das übrige aber zum Abtrag der Schulden angewendet werden ſolte.*

Anno 1578. *erlangte er vom Kaiſer Indultum aetatis, oder die Iahrs Erfüllung, und ward als ein regierender Biſchof zu Halberſtadt wieder alle Nachſtellung des Pabſts Pii V. der ihn davon auszuſchlieſſen trachtete, oeffentlich eingeführet* Add. CHYTRAEVS *l. c. p.* 636. et IOAN. GEORGII LEVCKFELD *Antiq. Groeningenſes p.* 58.

5. *Verden*, ab *Eberhardo von Halle* *** anno 1568.

*** De hac mutatione CHYTRAEVS *Chronico Sax. Libro XXII. p.* 647. haec annotauit: *In Verdenſi Eccleſia Cathedrali*

et tota Dioecesi, quae pontificias εἰδωλομανίας huc vsque retinuerat, sinceram Euangelii doctrinam et ritus, ad normam Augustanae Confessionis congruentes Eberardus episcopus institui et propagari curauit. Cum enim ab antecessore suo Georgio duce Brunsuicensi coadiutor susceptus, et illo extincto, Verdensis Episcopus electus esset: habito clericorum et caeterorum dioecesis ordinum conuentu, inter caetera, de pia Religionis, quae tota adhuc Pontificia erat, emendatione proposuit. Qui post maturam deliberationem responderunt: Se totum hoc Religionis negocium episcopo ita administrandum permittere vt ante omnia Deo, deinde summo in his terris magistratui, Caesareae Maiestati, rationes suas probare possit. Episcopus igitur Collegio Canonicorum, et caeteris suae dioecesis clericis, Articulos de Missa et cantionibus ecclesiasticis tradidit, de quibus in proximo conuentu prouincialium, postridie Michaelis indicto, responderent, vbi cum Articulos recepissent, Missa pontificia in Verdensi ecclesia Cathedrali, et caeteris oppidorum et pagorum templis abolita, et Augustanae Confessionis doctrina et ritus substitui sunt.

6. *Lübeck*, anno 1561. ab *eodem* *.

* Conf. CHYTRAEVS l. c. Lib. XX. p. 590.

7. *Ratzeburg* anno 1554. von *Christoph von der Schulenburg.*

Addit editor allegati libelli: *Diss ist unrecht, denn die Reformation erst geschehen Anno* 1566. *unter der Administration Herzog Christoffs zu Mecklenburg* **.

** Testis quoque locuples est CHYTRAEVS l. c. p. 636. *Raceburgensis* Ecclesia - - lucem doctrinae Euangelii in vicinis ecclesiis principum et vrbium, Augustanae confessioni

ni adhaerentium receptam, ipsa quoque amplexa est ac primum doctrinae purioris doctorem Georgium Vslerum in templo Cathedrali, Christophorus dux Megapolitanus duodecimo Episcopatus sui anno collocauit.

8. *Meissen*, Anno 1581. ab *Augusto* Electore Saxoniae *.

* Resignante *Ioanne* ab *Haugwitz*, Augusto Electori Saxoniae Episcopatus *Misnensis* in commendam et administrationem a Capitulo Cathedrali datus, vide propositionem ad ordines et subditos huius Praesulatus in Viri celeberr. CHRISTIANI SCHOETTGENII *Historie der Chur-Saechsischen Stiffts-Stadt Wurzen p. 75. seqq.*

9. *Merseburg*, anno 1565. ab *eodem.*

Iam antea teste CHYTRAEO p. 561. *aliisque Michaele Sidonio (R. Catholico) Merseburgense episcopo rebus humanis exempto Alexander Dux Saxoniae, Augusti Electoris filius, a Collegio postulatus est. Idem p. 628.*

Merseburgensem episcopam Alexandro Duce Saxoniae in ipso aditu adolescentiae VIII. Idus Octobris mortuo Augustus Alexandri pater vt superiore anno Naoburgensem sibi administrandam suscepit. Sed conferri debet *An- vnd Ausführung dass der Herr Administrator zu Merseburg nach zurück gelegten XVIII.*

XVIII. Jahre dero Stiffts-Regierung anzutreten befugt §. IV.

10. *Naumburg*, anno 1564. ab *eodem.*

CHYTRAEVS *l. c. p. 622. In Saxonia Naoburgensem ad Salam dioecesin, post episcopi mortem, Augustus Saxoniae elector sibi regendam tradi a collegio non aduersante obtinuit.*

11. *Brandenburg*, anno 1563. a *Ioachimo Friderico* Marchione.

Curatius mutationem ſtatus huius Epiſcopatus docet ill. Vir SAMVEL LENZIVS in *diplomatiſcher Stiffts-Hiſtorie von Brandenburg* p. 71. et anno 1569.

12. *Havelberg*, anno 1556. ab *eodem.*

Accurate vt ſolet de reformatione huius Epiſcopatus et electione primi Evangelici Praeſulis *Friderici* March. Brandenburgici *Ioachimi II. Electoris F.* egit illuſtris LENZIVS *diplomatiſcher Stiffts-Hiſtorie von Havelberg* p. 61. cui ſucceſsit *Ioachimus Fridericus, Io. Georgii Electoris F.*

13. *Lebus*, anno 1555. d. 9. Iunii ab *eodem* *.

* Conf. Dn. RENATI ANDREAE KORTVM *Nachricht von dem alten Bischofftbum Lebus*, qui p. 13. obſeruauit Electorem *Iohannem Fridericum* Brandenburgicum Principi Electorali *Ioanni Georgio* Adminiſtrationem contuliſſe.

14. *Camin* anno 1556. a *Ioanne Friderico* Pomerano.

vid. CHYTRAEVS l. c. p. *546.* et in primis PETRI WVIAE, ſiue potius IVRGE VALENTINI WINTHERI *Hiſtoria Epiſcopatus Caminenſis in Pomerania* §. L. LI. LII.

15. Addimus *Suerinenſem* in Megapoli Epiſcopatum, cuius *Euangelicos Epiſcopos*, eorumque geſta conſignauit BERNHARDVS HEDERICH *Hiſtorie der Biſchœffe zu Schwerin*, quae inſerta illuſtris GERDESII *Sammlung Mecklenburgiſcher Landes-Rechte vnd Geſchichte, P. VI. p. 483.*

§. VI.

Grauiſsime tulit hanc *Epiſcopatuum*, fauore ſodalium ſacrorum, a Proteſtantium ſacra colentibus adquiſitionem, *Curia Romana*, quae ſemper de conſeruandis *Bonis* ſuis prouidentiſsimam curam

ram adhibet. Qua de cauſſa PAVLLVS Papa IV. ſeueri vir ingenii, anno 1559. BVLLAM propoſuit, hiſce conatibus valde aduerſam, de qua ODORICVS RAYNALDVS * commemorat: *hoc anno Paulus Pontifex flagrantiſsimo aſserendae contra Haereticorum* MOLIMINA *Catholicae religionis ardore incenſus, grauiſsimam ſanctionem edidit, qua conſtitutas olim in Haereticos vel Schiſmaticos, poenas confirmauit, atque omnes,* QVACVNQVE, *ſacra, etiam Cardinalitia, vel ciuili etiam Regia atque Imperiali dignitate praeditos, ſi Haereſeos vel Schiſmatis crimine illaqueati conuicti eſſent,* SACRIS *et ciuilibus dignitatibus excidiſse pronunciauit, ac Principatibus, Regnisque vel Imperio exuendos.* Verba BVLLAE ſic ſonant: *omnes et ſinguli* EPISCOPI, ARCHI-EPISCOPI, *Patriarchae, Primates, Cardinales, Legati, Comites, Barones, Marchiones, Duces, Reges et Imperatores, qui hactenus vt praefertur deuiaſse, aut in haereſin incidiſſe, vel ſchiſma incurriſſe, excitaſſe, vel commiſisſe, deprehenſi, aut confeſsi, vel conuicti fuerint, ac in poſterum deuiabunt, aut in haereſim incident, ſeu incurrent, vel excitabunt aut committent, et deuiaſse ſeu in haereſim incidiſse, vel ſchiſma incurriſse, aut excitaſse, ſeu commi-*

ſiſſe deprehendentur, aut confitebuntur, ſeu conuincentur, cum in hoc inexcuſabiliores caeteris reddantur, vltra ſententias, cenſuras, et poenas praedictas, ſint, etiam eo ipſo absque aliquo iuris, aut facti miniſterio, ſuis Ordinibus, et Cathedralibus, etiam Metropolitanis, Patriarchalibus, et Primatialibus Eccleſiis ac Cardinalatus honore, et cuiusuis Legationis munere, nec non VOCE *actiua et* PASSIVA, *omnique auctoritate ac miniſteriis et beneficiis, et officiis Eccleſiaſticis, cum cura et ſine cura, facultatibus et quorumuis Ordinum regularibus quae ex quibusuis conceſsionibus et diſpenſationibus Apoſtolicis in titulum, commendam et adminiſtrationem, aut alias quomodolibet obtinuerint, et in quibus, vel ad quae ius aliquod habuerint, nec non quibusuis fructibus, redditibus et prouentibus annuis ſuper ſimilibus fructibus, reditibus et prouentibus eis reſeruatis et aſſignatis, Comitatibus quoque Baroniis, Marchionatibus, Ducatibus, Regnis et Imperio penitus et in totum perpetuo priuati et ad illa de cetero* INHABILES *et* INCAPACES *etc.* Qui *Paullinus* ſtilus ſapit *Hildebrandinum*, atque exinde cognoſci poteſt quam aegre tulerit Curia Romana illuſtres

ſtres Perſonas in Germania Epiſcopos, pro haereticis iam, ſed iniurioſe declaratos.

* *Annalium Eccleſiaſticorum* Tomo XXI. Parte II. fol. 201. *vbi et Bulla* PAVLLI integra legitur.

§. VII.

Praeter haec prohibitionum Pontificiarum recentiorum, ac *Reſeruati Eccleſiaſtici* obſtacula, alia aduerſa videbantur impedimenta proteſtantium ſacris addictis Praeſulibus, *Concordatum* * nempe inter *Henricum* V. Imp. et *Calixtum* Papam II. anno 1122. initum de *Inueſtituris* Epiſcoporum et Abbatum, per quod Auguſtus: *pro amore Dei et ſanctae Romanae Eccleſiae et domini Papae Calliſti et remedio animae ſuae*, vt verba Concordati ſonant, ſiue potius per turbas ab Eccleſiaſticis viris excitatas, coactus, et a Germanis ipſis deſertus, *dimiſerat DEO et ſanctis DEI Apoſtolis Petro et Paulo ſanctaeque Catholicae Eccleſiae omnem Inueſtituram per Annulum et Baculum, et concedebat in omnibus Eccleſiis, quae in Regno vel Imperio ſunt, fieri Electionem et liberam conſecrationem.* Qua conceſsione eximia pars Iurium circa Sacra et Iurisdictionis in Epiſcopos, magno Reip. malo, vti ipſe *Henricus* vere prudenterque adgnouit, periit.

* cuius historiam eleganter et accurate enarrauit variisque egregiis obseruationibus illustrauit B. IOANNES GVILIELMVS HOFFMANNVS singulari Dissertatione *Vitembergae* 1739. 4. edita.

§. VIII.

Pontificiam Romanam confirmationem, quae ex hoc *Concordato* Episcopo Romano attributa fuit, nemo impetrare poterat, qui fidei Romanae Catholicae confessionem edere et *Iuramentum* praestari solitum * formulisque talibus conceptum, quas Euangelicis sacris addictus agnoscere non poterat, facere recusabat.

* Expende naturam et indolem *Iuramenti* huius *Episcopalis* grauesque querelas piorum ac cordatorum in Ecclesia R. Catholica Theologorum et praesulum aduersus illud emissas; statuum adhaec et Nobilitatis Germanicae Grauamina contra noua *Statuta Capitulorum*, cumprimis *Cathedralium*, in quibus praestatio huius Sacramenti imposita, breuiter relata in Dn. CHRISTIANI GOTTLIEB BVDERI Dissertatione de *Iuramentis Episcoporum Germaniae*, *Ienae* 1725. 4. proposita.

§. IX.

Has inter remoras constituti, post repurgatam in Germania doctrinam huic consentientes Principes aliique viri illustres, quorum maiores Episcopatus vicinos, opibus, largis reditibus, eximiis iuribus,

ribus, cumularant, ea inter alia consilia mente, vt principes filii adgnatique vel aetate minores, vel ad regimen Prouinciarum non admissi, honestissimam sustentationem exinde perciperent ac publica commoda promouerent; de variis modis hos Episcopatus adquirendi aut retinendi post Transactionis Passauiensis et Pacis religiosae conclusionem, cogitarunt.

§. X.

Quum autem Reseruatum Ecclesiasticum Paci religiosae §. V. insertum grauissime obstare videretur, remedia quandoque adhibebant viris theologis haut probata. Etenim quidam principes Protestantium sacris adscripti ad *Beneficia Ecclesiastica* adspirantes, vt talia facilius obtinerent, ex imbecillitate humana, primam vt vocant *Tonsuram*, *ordinesque minores* admiserunt atque obtinuerunt. Sic *Henricus Iulius* Dux Brunsuicensis, *Iulii* Ducis F. *Henrici* iunioris Ducis, magni Pontificiae Ecclesiae defensoris Nepos, infans biennis, primum ad *Halberstadiensem* Episcopatum postulatus * anno 1567. a Praeposito, Decano et reliquo Capitulo Cathedrali Ecclesiae Halberstadiensis ac ipso auo *Henrico*, *Pio* Papae V. enixe commen-

mendatus fuit, quem tamen ob infantilem aetatem admittere noluit vigilans canonum et pontificiarum constitutionum custos PIVS V. vti ex *Epistolis*** in forma *Breuis* ad Capitulum et Ducem *Henricum*, auum, scriptis, constat. Adultior factus, impetrata a *Maximiliano* II. Imp. aetatis venia Episcopus *Halberstadiensis* anno 1578. postulatus, vna cum fratribus duobus iunioribus a *Ioanne Kopio* Abbate Huiesburgensi *primam tonsuram* accepit aliisque ritibus Pontificiis fuit inauguratus. Comprobat id Abbatis testimonium hac formula perscriptum:

„Nos Iohannes Dei gratia Abbas Huyseburgensis, „Ordinis S. Benedicti, publice profitemur et re„cognoscimus, quod anno Domini 1578. quinto „Kalend. Decembris, ex commissione reuerendi „Capituli, dilecto nobis in Christo Reuerendissi„mo et illustrissimo Domino Domino Henrico Iu„lio Episcopo Halberstadiensi et Duci Brunsuicen„si ac Lüneburgensi, Domino nostro clementissi„mo, primam Tonsuram in Dei nomine contuli„mus, adhibitis solennitatibus nobis in hac parte „concessis et consuetis, in cuius rei fidem et testi„monium praesentes literas sigilli nostri appres„sione muniri fecimus, praesentibus venerabili-

„bus

„bus Dominis Domino Ludouico de Breitzke ac „Iohanne de Spitznasen Canonicis Halberstad. „Datum et actum vt supra.„ Addatur AVCTOR *Chronici Huiesburgensis* *** in Dioecesi *Halberstadiensi*, qui annotauit de *Iohanne* Abbate: *Principibus Brunsuicensibus ipse primam Tonsuram dedit scilicet domino Henrico Iulio Episcopo huius Dioecesis, Domino Philippo Sigismundo et Domino Ioachimo Carolo.* Improbarunt autem hunc actum cum Electoribus *Saxoniae* ac *Brandenburgico* aliquot Euangelici Principes, qui scriptis ad *Iulium* Ducem literis, dissensum suum declararunt, admonendum quoque eum, cum Ministerio sacro, scripta epistola **** censuit cordatus eruditissimusque Brunsuicensium Theologus MARTINVS CHEMNITIVS, cuius sententiae et alii accesserunt graues Viri, licet *Iacobus Andreae* Theologus in aulis versatus, hunc ritum ad *Adiaphora* referendum esse putaret.

* CHYTRAEVS *Chronico Saxoniae Lib. XXI.* p. 636.

** vide eas inter editas opera et cura FRANCISCI GOVBAV *Apostolicas Pii V. Pontificis Max. Epistolas, Antwerpiae* 1640. 4. *Libro I. p. 32. et 35.*

*** quod extat apud MEIBOMIVM *Scriptor. Rerum German. Tom. II. p. 540.*

**** quam, aliaque *Acta* in hac caussa edidit IOANNES GEORGIVS LEVCKFELDIVS *Antiquitatibus Groeningensibus* in

in *Addend.* Cap. IV. p. 59. nec non B. BVRCARDVS GOTTHELF STRVVIVS *in neueröffneten historischen und politischen Archiv P. V. p. 280.* add. Dn. PHILIPPVS IVLIVS REHTMEIER *Braunschweig-Lüneburgischer Chronic P. III. c. LXIII. p. 1086.* et ANDREAE POVCHENII ad *Martinum Chemnitium* Epistolam in A. R. CASPARIS HENRICI STARCKII *Lübeckischer Kirchen-Historie,* Beylagen p. 484.

§. XI.

Alii bona *Pontificis Romani* et Curiae R. venia, atque ex huius *indultu* ac dispensatione, delatam voluntate Capituli ad se Episcopatuum possessionem confirmare discupiebant. De quibus consiliis, ab *Augusto* Saxoniae Duce postea Electore, quem non immitis virum ingenii appellat IOANNES MARIA GRATIANVS, * quum Administratorem Episcopatus Merseburgensis ageret, tentatis, haec singularia obseruauit illustris Vir ADAMVS FRIDERICVS GLAFEY, ** hisce verbis de Episcopis Augustanae Confessioni addictis commentans: *Primum quidem vti iam dictum est tentabant an a Capitulis secundum Canones rite electi* SVMMI PONTIFICIS CONSENSVM *impetrare possent, qua in re Augustus Dux Saxoniae postea Elector, ipsis exemplo suo cum Episcopatu Martisburgensi, cuius administrationem ipsi Capitulum postulationis titulo detulerat, praeiuit, ita quidem vt Kummersta-*

merstadium Legatum ad Nuntium Apostolicum Coloniae Agrippinae tunc commorantem mitteret, qui summis precibus ab eo efflagitaret, vt literis commendatiis Domino suo consensum summi Pontificis in promotionem eius ad Episcopatum Martisburgensem procuraret, sed Nuntio Apostolico hoc austere denegante Augustumque Romam remittente, hic deterritus de aliis remediis cogitauit, suosque in religione socios secum traxit.

* de *vita Ioa. Francisci Commendoni Cardinalis Lib. II. Cap. IV. p. 95. Edit. Parisinae.*

** pereleganti *Specimine Decadem Sigillorum complexo, p. 17.*

§. XII.

Longius paullo metu amittendi Episcopatus *Mindensis*, ad quem anno 1597. Coadiutor, ac mortuo anno 1599. *Antonio* Comite Holsatiae et Schauenburgico, postulatus fuerat Episcopus, progressus est *Christianus* Dux Brunsuicensis et Lüneburgensis *Wilhelmi* iunioris Filius, * in Euangelicae doctrinae agnitione ac profeſsione post ea constantiſsimus. His exquisitis verbis a *Clemente* Papa VIII. die XIV. Iulii 1599. Confirmatio-

 nem

* vide IVLII SCHMIDII *Catalogum der Mindischen Bischœffe §. 57. 58. p. 55.*

nem petiit, ſpemque reuerſionis ad Romano-Catholicam Eccleſiam fecit aliquam. Conſilia quae ab eo fuerunt agitata vel ſuggaſta ab aliis ex Epiſtola Chriſtiani ad Pontificem ſcripta patent, quam ex aliis ad hoc negotium pertinentibus ſubiungendam cenſui, quae nondum quantum ſcio eſt edita, his verbis conſcripta:

BEATISSIME PATER

Poſt beatiſsimorum Pedum oſcula ſpero Sanctitatem Veſtram, quod in edenda fidei confeſsione nondum fecerim officium pro infinita benignitate ſua cum cauſas cognoſcet non aegre laturam, nec in paterna beneuolentia qua me ſemel complexa viſa fuit facturam diſceſsionem. Primum enim cum in viuis Anteceſſor Mindenſis Eccleſiae Epiſcopus eſſet, ego in familia et conſuetudine propinquorum inhaererem nulla vel legendi Catholicos libros vel conferendi cum Catholicis viris dabatur occaſio. Deinde illo mortuo cum Epiſcopatum ſub ſpe confirmationis Sanctitatis veſtrae adiiſsem, et aliquid fuiſsem nactus laxamenti Germania noſtra repentine implicata bellis totaque Weſtphalia obſeſſa milite fuit, vt ad cognoſcendam Catholicam Religionem vacatio mihi prorſus nulla

vel

vel certe exigua concederetur, tantoque magis, quod a fratre charissimo meo Lüneburgensi Principe et Affine tanquam patre Marchione Brandeburg. vocatus duobus propemodum mensibus destinerer, qui cum a se lateribusque suis discedere non finerent, omnem legendi libros Catholicos et conferendi cum doctis Viris oportunitatem praeripuerunt, qua de causa simul accidit, vt Serenissimo Domino Electori Coloniensi copiam mei facere vt maxime vellem tamen non possem, nè vllam meis de me suspicandi et institutum meum intervertendi relinquerem occasionem. Id igitur vt Sanctitas Vestra in optimam benignissimamque partem paterne interpretetur humilime subiectissimeque rogo. Verum simul ac ex tumultu bellico et propinquorum consuetudine domum me recepi, commonui ipse me officii munerisque mei rectaque ad Serenissimum Electorem profectus, voluntatem meam, serio certe magnaque cum deuotione patefeci, quam eandem merito ad Sanctitatem Vestram primo loco scribendam putaui.

Educatus a prima aetate Sanctissime Pater in Lutheranismo apud parentes et propinquos fui Religionis istius assertatores, vt fidei Catholicae nulla ad me prorsus peruenerit notitia. Quo circa

 puto,

puto, neminem miraturum si ita subito excutere praeconceptas opiniones, et nomen dare Catholicae mihi ignotae Religioni queam, parumque prius peruestigandam quam sine fundamento accipiendam fidem existimem, tum vt apud propinquos Principes et alios leuitatis maculam a me auertam: tum vt Sanctitas Vestra conscientiaque postea in constantia profitendae religionis sint confirmatiores. Tamen quod Deum testor sic affectus sum vt vim vniuersam diligentiae industriaeque meae ad intelligenda Catholicae Religionis mysteria applicare, simulque quotidie sollicitare precibus meis Deum ad gratiam Spiritus Sancti impertiendam cogitem, a quo certe deuotionis pietatisque meae instituto nullus mundi vel propinquorum respectus me abstrahet. Quod enim dissimulare non debeo sic illa, quae hic apud Serenissimum Dominum Electorem paucis diebus ex Serenitate Sua aliisque doctissimis Viris intellexi, animum perculerunt meum, et sic adhuc inhaerent, vt magna voluptate intus profundar, planeque confidam percurrendis eodem modo controuersis articulis aliis facturum Deum, vt vel ex D. Pistorii et aliorum quos Serenissimus Dominus Elector adiunget clarissimam institutione diuinae lucis veritatem aspiciam, quod cum continget

vocan-

vocanti certe DEO et lumen accendenti nunquam obſiſtam, imo gaudebo magis et gratias agam planeque me docendum et colluſtrandum paternae eius benignitati ſubiiciam. Quae mihi omnia vt ſcribuntur ita reuera cordi eſſe nec vllum Sti Veſtrae fucum vendere humilime ſub conſcientiae meae conteſtatione coram Deo profiteor. Interim his literis iuro Sti Veſtrae nunquam me quousque viuam, vel ipſum incommodaturum Religioni Catholicae, vel vt ab aliis quocunque colore vel praetextu fiat conceſsurum magisque daturum omnem operam et authoritatem potentiamque meam ſecularem ſine vlla tergiuerſatione adhibiturum ſemper vt Mandata Stis Veſtrae et Sereniſsimi Electoris, quae Religionem ſpectant diligentiſsime obſeruentur, vt Religio Catholica per Epiſcopatum Mindenſem, paucis illis locis, quibus ſupereſt, ſalua incorruptaque maneat, et quibus locis collapſa fuerit, pro virili recuperetur. Atque id vt maioribus vinclis aſtringatur promitto plura:

1. Quousque ipſe fidem Catholicam Romanam plane profitebor eousque ab adminiſtratione Epiſcopali et Eccleſiaſtica omnino abducturum manum, totamque ſpiritualem rectionem Epiſcopatus Mindenſis libere ſine vlla interpellatione permiſsurum Sereniſ-

renisſimo Domino Electori et Vicario quem ipſe conſtituet. 2. Conceſſurum vt Sacellanus Catholicus in Aula mea ſit, et ſacrum pro Conſiliariis et Miniſtris Catholicis faciat et ad Conſiliariorum menſam accumbat. 3. In politica gubernatione habiturum ſine reuocatione totius Prouinciae ſupremum Praeſidem Praepoſitum Oſnabruggenſem Godſcalcum de Ledebur catholiciſſimum nobiliſſimumque Virum, et cum eo Doctorem Catholicum, quem Sereniſſimus Dominus Elector mihi adiunxerit Conſiliarium, dimiſſo priori Caluiniſtico Cancellario, quorum perpetuo conſiliis vtar, et a quibus me ad pietatem principeque viro dignas virtutes informare libenter ſinam, et quibus mortuis ſtatim alios Catholicos horum ſimiles ſubſtituam.

Iſta igitur vt iam ſine vlla coactione fui Sereniſſimo Electori pollicitus, ſic Sti Veſtrae ſub conſcientiae meae fiducia confirmo et de nouo promitto iuratus, nunquam me quousque me cum Eccleſia Romana Catholica ipſe conſociabo et per Stis Veſtrae paternam beneuolentiam perfectus Epiſcopus Mindenſis declarabor, iſta haec pacta minime iure violaturum, vel vt violentur conceſſurum ſic honeſtus Princeps ſim, de quo Stas Veſtra minime dubitabit

bitabit, cum integritatem Germanicam meam animique candorem ex aliis cognoſcet.

Cum vero Sanctiſsime Pater prouinciam interim in politicis gubernare expediat, planeque propter ciuium petulantiam et praeſentium temporum calamitatem corruere et perire neceſse ſit, niſi Rectoris induſtria et grauitate fulciatur, rogo ſubiectiſsime vt Sanctitas Veſtra de me ſanctiſsimisque promiſsis meis paterne confidens tenellamque conſcientiam meam clementiſsime conſiderans exiguas inducias indulgere, et interim iam ſtatim ſub iſtis ſuperioribus conditionibus adminiſtrandi Epiſcopatum facultatem clementiſſime concedat, et propter maximum cum mora coniunctum periculum, celeritatem, quanta Sti Veſtrae videbitur, adhibeat. Nihil me facere fallendi ſtudio, vel vt iſta occaſione in poſſeſſionem per fraudem influam, ſed omnia tanquam coram Deo ſerio me agere, Deum rurſus teſtor, teſtarique ſinam alios, quibus notus ſum, ipſumque cumprimis Sereniſſimum Dn. Electorem, cui coram explicaui et confirmaui omnia fuſius.

Quod ad Stem Veſtram ſcribere merito debui, obſecrans vt in paternam me beneuolentiam futurum breui ſicut ſpero obedientiſſimum filium et ſer-

uum

uum recipiat, et fidem Principi Germaniae tribuens INDVLTVM ADMINISTRANDI REGENDIQVE PROVINCIAM, *ad eum modum, quem ipse mihi circumscripsi, superiusque iureiurando confirmaui, benignissime concedat, ipsaque pro mea pleniori conuersione et veritatis cognitione ad DEVM preces paternas fundat fundique iubeat ab aliis. DEVS Sanctitatem Vestram, sub cuius pedes me subiicio fortunet in omnibus, diuque conseruet inuolumem. Ex Wolbeca Arce Serenissimi Domini Electoris 14. Iulii Anno 1599.*

SANCTITATIS VESTRAE

humilimus et subiectissimus filius

CHRISTIANVS ELECTVS MINDENSIS

Dux Brunsu. et Lüneburg.

Quae ad Pontificem literae D. *Ioannis Pistorii* stilo forte perscriptae, is enim insignis doctrinae pontificiae, desertis Euangelicorum sacris, promotor, negocium conuersionis sic dictae perficere iussus erat, quod tamen consilium euentu caruit.

§. XIII.

§. XIII.

Alii vero Principes ac Proceres Euangelici, episcopatibus electione aut postulatione admoti, de *gratia* et *dispensatione Pontificia* desperantes, vel de ea adquirenda parum solliciti, vt potius Imperatorum et Regum, Aduocatorum Ecclesiae Germanicae supremorum, et circa secularia Dominorum directorum, gratiosissima *Indulta* impetrarent, omnem adhibuerunt operam.

§. XIV.

Ad Imperatores Regesque nostros ex *Concordato Henrici* V. Augusti et *Calixti* Papae II. vel potius ex supremo iure Maiestatico et Dominii directi, collatio Bonorum et iurium regalium Episcopis ac Episcopatibus facienda, pertinet, ita enim *Concordati* verba sonant: *Regalia per Sceptrum a te recipiat.*

§. XV.

Praecedere haec *Inuestitura regalis* debebat *Pontificiam Confirmationem*, vti cum aliis Iuris publici ac beneficiarii doctoribus B. IOHANNES WILHELMVS HOFFMANNVS,* accurate probauit. Sed sensim, et vti videtur, *Rudolpho* II.

 impe-

imperante in Proteſtantium damnum, mutatio permiſſa. Secundum recentiorem enim praxin Epiſcopus Germaniae *Inueſtituram Regalium* petens, inter alia vt vocant requiſita, exhibere debet Curiae Feudali Imperiali *Bullam Pontificiae confirmationis*, cum aliis. A quo onere liberati per *Inſtrumentum Pacis Weſtphalicae* Epiſcopi Proteſtantes.

* laudata iam ad *Concordatum* Commentatione §. VIII.

§. XVI.

In concedendis *Indultis*, poſſeſſoribus Epiſcopatuum ex Proteſtantium coetu, benignum admodum ac facilem ſe exhibuit *Maximilianus II.* Imp. De quo HVGO GROTIVS merito ſcribit: * *illo ingenio nullum mitius regnis contigiſse*, quemque IACOBVS AVGVSTVS THVANVS ſaepe ſapientiſsimum et prudentiſsimum laudat atque ſeuerus ille magnatum cenſor BVRNETVS, ** principem vocat, quo non alium perfectiorem maioribusque ornatum virtutibus a multis ſeculis viderat Europa; ANTONIVS autem MARIA GRATIANVS Epiſcopus Amerinus, *** acerbe ipſi tribuit: *animum Lutheranae ſuperſtitionis labe infectum, eamque ſectam occultis ſtudiis fouiſse*, autumat.

tumat. Is diuersis principibus Euangelicis in Episcopos electis vel postulatis, quum *Pontificiam Bullam confirmatoriam* adferre non possent, gratiosissimas litteras dedit, quibus possessionem Feudorum Episcopatus regalium iuriumque ad *certos annos* indulsit, addita tamen obtinendae Pontificiae confirmationis conditione.

* *Annalium Libro II. p. 13. Edit. in 12.*

** *Historia Reformationis Anglicanae P. II. p. 85.*

*** de *vita Ioa. Francisci Commendoni Lib. III. c. IV. p. 246. Edit. Paris.*

§. XVII.

Patet Augusti voluntas ex literis *Maximiliani II.* vt vocant patentibus, * ad status prouinciales subditosque Archiepiscopatus *Bremensis* anno 1574. scriptis, quibus *Henrico*, ex *Lauenburgicis* Ducibus, postulato in Archi-Episcopum, dati iam antea *Indulti* tempus prorogat: *bis S^e Liebden vnd Andacht ihre Confirmation von dem Stuhl zu Rom erlangt*, permittitque huic Archi-Episcopo Religionem euangelicam profitenti: *des Ertz-Stiffts Bremen Fürstliche Würden, Ehr, Regalien, Lehn, Weltligkeit vnd Gericht, mit allen ihren Ein- vnd Zugehœrungen, samt des Landes zu Wurst-Friesland sondern Lehen vnd Gerechtig-*

keiten von Ihm vnd den H. Reich VRLAVBSWEISE *auf etliche bestimmte Iahre innen zu haben etc.* Quam concessionem et indulgentiam renouauit ac confirmauit *Rudolphus II.* Imp. eidem *Henrico* Archi-Episcopo anno 1557. atque ex precibus sibi oblatis commemorat: *was massen Seine Liebden vnd Andacht sich bey voriger vnd ietziger Pæbstlichen H. alles euserſten Fleisses, vnd nit mit geringen Vnkosten berührter Confirmation halber bemühet und nochmahls darum teglíches anhielte, aber dieselbe bis dahin aus allerhand Verhinderungen über ihr ziemliches Erbitten nicht erlangen mægen, (nec id mirari debebat Henricus, nam obstabat Bulla Papae* PAVLLI IV. *cuius verba supra* §. VI. *extant) vnd darneben die Zeit berürter Indulten fast zu Ende gelaufen etc.* quam *Indulgentiam* grauibus de caussis in Diplomate augustali ** indicatis renouat et prorogat: *bis Seine Liebden vnd Andacht die Confirmation (darumb sie bis dahero bey Sr. Pæbstlichen Heiligkeit angehalten, vnd nochmahls alles Fleisses anhalten soll) erlangt vnd richtig gemacht etc.* In successoris *Iohannis Friderici* Ducis *Holsatiae* ab eodem *Rudolpho II.* a. 1598. impetrato ad tres annos *Indulto* *** Pontificiae confirmationis itidem fit mentio, his verbis:

zum

zum Ertzbischoffe des Stiffts Bremen (iedoch auf Pæbstlicher Heiligkeit Confirmation) durch ietzige Bremische Dom-Capitularen einhellig nominiret, erwehlt vnd pronunciret sey, dass Se Liebden auch die Wahl acceptirt, vnd zu Erhaltung des Stiffts ruhigen Regierung allbereit das Gubernement angetreten habe, aber weil S. L. noch der Zeit mit vorberürter Pæbstlicher Confirmation nicht gefasst, vnd es doch an VORHABENDEN *Sr. L. Fleisse nicht mangele uff drey Iahr lang die næchste nach dato dies Brieffs gnædiglich geurlaubet haben.* Vi huius Caesarei Indulti: *Gœnnung vnd Zulassung der weltlichen Administration des Ertz-Stiffts Bremen*, Status huius Archi-Episcopi confirmatus fuit. Idem *Iohannes Fridericus*, quum de ducenda coniuge *Anna Sophia* Comite *Oldenburgica* consilia agitaret, ab eodem Rudolpho II. Imp. a. 1607. prorogationem *Indulti* ad *dies vitae*, vel si id impetrare non posset, ad *decem*, vel *duodecim* annos, expetiit **** cum oblatione cautionis de non ad haeredes transferendo Praesulatu, nec impedienda libera electione. Ex allegata in margine Instructione quoque discimus, datas fuisse a *Iohanne Friderico* literas reuersales, varia capita cumprimis conseruationem status sacrorum Romano-

no-Catholicorum, qualis tunc in Archi-Episcopatu Bremensi erat, continentes.

* quae leguntur in IOANNIS CHRISTIANI LÜNIGII *Reichs-Archivs Partis specialis, Fortsetzung der andern Continuation IV. Abtheilung Num. XXVIII. p. 451,*

** extat apud LÜNIGIVM *l. c.* p. 452.

*** euolue in LÜNIGII *l. c. p. 455.*

**** Praeces hae et consilia patent ex *Instructione* D. *Ottoni Schultesio* Legato in aulam caesaream misso, data, quae adiecta scriptioni editae sub titulo: *des Reichs- und Weltkündigen Ertzbischœflichen Bremischen vnd Græflich-Oldenburgischen Ehe- Ehren- und Gewissens-Handels, ersten Theil* typis impresso *1620. s. Beylagen N. 39. p. 109.*

§. XVIII.

De hac Augustorum in Episcopos Euangelicorum sacrorum socios, indulgentia, crebris denunciationibus cleri Germaniae Romano-Catholici, ac ex Nuntiorum Pontificorum relationibus satis edocta erat *Curia Romana*, vt ex querelis et consiliis eiusdem in *Annales Ecclesiasticos* ODORICI RAYNALDI et IACOBI de LADERCHIO relatis, patet. Sic IOANNES FRANCISCVS COMMENDONVS, PII Papae IV. ad Germaniae Principes vtriusque religionis Nuntius, vir magnae prudentiae, eloquentiae et grauitatis hero suo anno 1561. commemorabat: * *Episcopos (Germaniae) prae-*

praepoſteris animis poſthabere diuinarum rerum curam, et vt ſuae ſibi fortunae, opesque et princeps ille ſplendoris ac dignitatis locus, quo inter ceteros eminent, ſaluus inuiolatusque permaneat, id enixe elaborare. Hinc regulis et potentibus hominibus, quos ante in ſua auctoritate habere conſueuerant adulari, tantoque deditos atque obnoxios magis eſſe, quanto illos auidius, aut occupandis Eccleſiaſticis bonis inhiare, aut OCCVPATIS *incubare ſentirent: ſcilicet quorum cupiditati obuiam ire, inſolentiamque coercere, et deberent, et ſi ſe noſsent coniunctaque et concordia habere conſilia vellent, etiam poſſent, eos ipſi vltro metuunt, ſuſpectosque gratia atque officiis lenire et conciliare ſtudent. Quin* EPISCOPORVM *quosdam a fide Romanae Eccleſiae* DESCIVISSE *atque in Principum haereticorum clientelam ſe tradidiſse eorumque tectos ope ex ſua libidine viuere.* Qua de cauſsa *Pius* V. Pontifex ſummo tuendae et amplificandae religionis Romanae ſtudio flagrans eundem *Commendonum* ex Polonia reducem Legatum ad Comitia Auguſtana anni 1564. a *Maximiliano II.* Imp. indicta, miſit, interque alia mandata, ** poſtulauit ab Auguſto: *id quoque periculi Caeſar auerteret imminentis, ne electo*

 Archi-

Archi-Episcopo Magdeburgensi ex humanis erepto, sedes illa ab Saxoniae Septemviro teneretur, qui tres alias Ecclesias iam occupauerat. Quodsi Argentinensis senior Episcopus mortem obiisset, quando omnes illi Canonici, tribus exceptis Lutherana peste laborabant, caueret Caesar, ne haereticus Episcopus sublegeretur. Secus enim fore, vt Ecclesia illa, dioecesisque omnis in suam perniciem prorsus lapsa concideret. Quam ob rem curandum videri, vt Catholici adiutores illis darentur, vel certe alio genere praesidii res ibi Christiana communiretur.

Quae consilia multis magnisque in patria nostra turbis occasionem materiamque praebuerunt. Quum enim *Gebhardus Truchsessius* Archi-Episcopus *Coloniensis* anno 1582. ducta *Agnete* Comite *Mansfeldensi* Reformatorum doctrinis accederet, et Archi-Episcopatum, oblata frustra cautione, retinere vellet, * extincto porro *Ioanne* Comite *Manderscheidio* Episcopo *Argentoratensi*, pars Capituli cathedralis euangelica *Ioannem Georgium Brandeburgium* anno 1592. eligerent, *** grauissimae contentiones coortae, quae inter caussas cruenti belli tricennalis merito referuntur.

* legi

* legi haec possunt, cum aliis ad hoc argumentum pertinentibus, in IOANNIS MARIAE GRATIANI *de vita Ioannis Francisci Commendoni Libro IV. p. 102. seq.*

** vti ex Actis Legationis commemorat IOANNES ANTONIVS GABVTIVS de *vita et rebus gestis Pii V. Pontificis Maximi Libro II. cap. I. p. 45. et 48.* eadem narrat GIROLAMO CATENA *Vita del Papa Pio V.* edita *in Mantoua 1587. 4. p. 29.* et PAOLO ALESSANDRO MAFFEI *Vita di S. Pio Quinto, Lib. II. c. VIII. p. 73.*

***Controuersiae seriem breuem lege in B. BVRC. GOTTHELFII STRVVII *Corpore Historiae Germanicae* Period. X. Sect. VII. p. 2013. §. XI. p. 2018. vbi simul libelli publice editi ex parte indicantur. Adde elegantissimam Dissertationem Viri celeberrimi IO. DAVIDIS KOEHLERI de *Actis et Fatis Gebhardi Truchsessii*, *Altorfii 1732. 4.* et *Supplementum* huius historiae nuper a summe venerabili C. G. IOECHERO Lipsiae editum.

§. XIX.

Rudolphi enim II. Imp. Aduocati Ecclesiae Romanae tutelam implorabant R. Catholici, qui *Reseruatum Ecclesiasticorum* Paci Religiosae Augustanae insertum, vrgebant; Pontifices porro Romani acerrime rem gerebant *Gregorius* maxime XIII. qui *Gerardum* per banni et depositionis sententias sede sua exturbabat, eidemque ope Capituli catholici potentissimum successorem *Ernestum* ex Ducibus *Bauariae*, multis iam infulis ornatum, *Iohanni Georgio* Administratori *Carolum* Lotharingum Cardinalem opponebant, eoque

 rem

rem Pontificia ac Hiſpana potentia ſubnixi perducebant, vt *Gerardus* in exilium ire cogeretur, *Brandeburgius* per Transactionem *Hagenouienſem* pecuniae ſumma adſignata, cederet.

§. XX.

Sed non conquieueruut animi, quum de aliis Grauaminibus vtraque pars acerbe diſceptaret, atque concluſis foederibus, quibus *Vnionis Euangelicae* et *Ligae Catholicorum* nomina impoſita fuerunt, iura ſibi, vt putabant, competentia, ſtrenue tutanda et augenda eſſe cenſebat.

§. XXI.

Enimuero inter alia, quae imperantibus *Rudolpho II. Matthia et Ferdinando II. AAA.* circa religioſa iura diſceptata fuerunt, ſuaſu artibusque curiae Romanae, Conſiliariorum Conſcientiae * et Nuncii Pontificii CAROLI CARAFFAE Epiſcopi Auerſani, ** de reducendis reuocandisque non ſolum *Epiſcopatibus*, ſed et aliis Bonis eccleſiaſticis, quae poſt Transactionem Paſſauienſem, et Pacem Religionis anni 1555. in ius poſſeſſionemque Proteſtantium, peruenerunt, R. Catholici ſtudioſe cogitarunt.

* de

* de hoc *Consilio Conscientiae* vide libellum inscriptum: *Status particularis regiminis S. C. Mai. Ferdinandi II. p. 96. Ed.* in Germania editae *in 24.* et *Edit. Batauae p. 82.*

** huius consilia clarißime patent ex ipsius *Commentariis de Germania Sacra restaurata sub summis Pontificibus Gregorio XV. et Vrbano VIII.* quae primum editi *Auersae* ex Typographia *Aegidii Longhi 1630. f.* recusi *Coloniae Agrippinae*, siue potius apud *Batauos 1639. 8. Francofurti ad M. 1641. 12.* et nuper *Viennae.*

§. XXII.

Post multas igitur publicas arcanasque consultationes in *Muhlhusino* Electorum aliorumque conuentu anno 1627. instituto, habitas, prodiit anno 1629. *Edictum Ferdinandi II.* et vocunt *restitutorium*, in quo Imp. tanquam executor Pacis Religiosae, a Romano-Catholicis imploratus, mandabat constitutis et armatis Commissariis: *solche abgewichene, als auch mit Gewalt vnd in andere Wege eingezogene Ertz- vnd Bistumber, Prælaturen, Klœster etc. deren die Catholischen zu Zeit des Passauvischen Vertrags, oder seithero in Possess gewesen von unrechtmessigen detentatoribus abzufordern vnd mit tauglichen, denen Fundationen vnd Stifftungen gemess ordentlich beruffenen vnd qualificirten Personen besetzen zu lassen.*

 §. XXIII.

§. XXIII.

Ferdinandeum hocce *Decretum,* cuius executio iam ante publicationem coepta, multisque libellis * et argumentis oppugnatum fuerat, flammas tristissimi belli ciuilis, quo Germania patria iam misere flagrabat, magis accendit. Nam Protestantes nec *Ferdinandum Imp.* in hac caussa vnicum iudicem, multis grauibusque rationibus moti, nec allata decidendi argumenta, adgnoscentes, editis scriptis primum calamo, dein a *Liga Catholicorum* pressi, ferro iura sua quaesita defendenda, censuerunt.

* quos inter eminet lauda- siue potius IACOBI LAMPATUS SCIPIONIS ARETINI, DII Liber, iam excitatus.

§. XXIV.

Primordia grauissimorum motuum in Circuculo *Saxoniae Inferioris* maxime coorta, in quo potiores *Archi-* et *Episcopatus*, bona Capitulorum voluntate ad Protestantes, praeuia electione, aut postulatione, delati fuerant. De *Saxoniae superioris* enim *Misnicis* et *Thuringiae* Praesulatibus retinendis *Ioanni Georgio I.* Saxoniae septemviro Caesaris adhuc amico et foederato spes in Conuentu *Muhlhusino* anni 1627. facta esse scribebatur.

batur.* Magnanimus autem Elector multis modis eiectione inter alia ministrorum verbi diuini *Bohemicorum*, depulsione filii secundo geniti *Augusti* ab Archi-Episcopatu *Magdeburgensi* offensus,** sociorumque Augustanae confessionis periculis quae Edictum restitutorium declarabat, excitatus, indicto anno 1630. Lipsiae omnium Protestantium conuentu, de tuendis iuribus asserendaque sacra et ciuili libertate, cogitabat, defensionisque caussa arma cum sociis parabat, atque a Catholicae Ligae exercitu, *Tillio* duce, contra prudentiorum Catholicorum consilia, grauiter pressus cum Heroe illo Gothico *Gustauo Adolpho* foedere iunctus, ad *Lipsiam* anno 1631. memorabili proelio victores, vim repulerunt, iuriumque suorum conseruandorum auspicata initia fecerunt.

* De quo vide CAROLVM CARAFFAM *Germania sacra restaurata p. 323.* et de spe *Saxoni* facta PSEVDONYMI libellum anno *1631. 4.* editum sub indice: *Kurzer Bericht aus einem Schreiben Bros. Lobw. an seine gnædige Herrschafft* p. 16. vbi: *weil Ihre Churfürstl. Durchl. vmb Ihr. Kays. M. vnd des H. R. Reich sich so hoch meritirt gemacht, und bey allen Stænden, bevorab auch den geistlichen Churfürsten so beliebt, dass unangesehen sie auf die Restitution der geistlichen Stiffter vnd Güter sohart dringen, gleichwol Ihr. Churfürstl. Gnaden so weit gutwillig versichert ihro wegen der im Churfürstenthumb Sachsen liegenden vnd schon einhabenden Stiffter etwas nachzusehen, vnd dieselbe unangefochten zu lassen.*

** Offensi in hac caussa Electoris

ctoris animus patet ex ſcripto Legatorum eius, memoriae ſubleuandae cauſa *Ferdinando II.* Imp. anno 1630. Viennae exhibito, quod inſertum: *Copiae Reſolutionis, welche Churfürſtliche Durchl. zu Sachſen etc. dem Kænigl. Hiſpaniſchen ſubdelegirten Geſandten gegeben, den* 10. *Octobris Anno* 1631. *Beylagen N. I. vbi pl. Eii. was ſeltzame vnd weitſehende Reden wegen des Erz-Stiffts Magdeburg ausgeſprenget würden, weiſeten die Schrifften. Nun wære gleichwohl Ihrer Churfürſtl. Durchl. geliebter Herr Sohn, Hertzog Auguſtus etc. anfænglich, innmaſſen Ewer Kayſerl. Maieſt. Ihre Churfürſtl. Durchl. ſolches allerunterthænigſten Gehorſams zu erkennen gegeben, cum certa promiſſione de ſuccedendo, zum Coadiutore, færder zum Ertzbiſchoffe vom ganzen Dom-Capitel daſelbſt ordentlicher weiſe poſtulirt, derowegen hielten Ihre Churfürſtl. Durchl. ſich allerunterthænigſt gewiſs verſichert Ew. Kayſerl. May. würden als ein gütigſter hochlæblichſter Kayſer, nicht zugeben noch geſchehen laſſen, daſs Ihr. Churfürſtl. Durchl. Hauſe hierinnen was wiederwertiges begegnen ſolte, ſondern würden viel mehr hierbey Ihrer Churfürſtl. Durchl. geliebten Vorfahren getrewe, nützliche vnd ſtandhaffte geleiſtete Dienſte, auch ihre ſelbſt eigene erwieſene gehorſame trewe vnd erſprieſsliche kundbare Merita allergnædigſt erwegen vnd als billig deroſelben hochlæblich genieſsen laſsen. Was man in dem Stifft Halberſtadt ſich unterfangen, das ſey leider offenbahr vnd am Tage.* Addatur de Magdeburgenſi Archi-Epiſcopatu CAROLVS CARAFFA *Commentariis de Germania Sacra reſtaurata p. 341. 348. Edit. Batau.* et de Halberſtadienſi, IDEM *l. c. p. 325.*

§. XXV.

Poſt ea tamen Elector Saxo multis cauſsis permotus, concluſa *Pragae* 1635. pace, in limitationem quandam ac ſuſpenſionem *Reſeruati Eccleſiaſtici,*

ſtici, et *Edicti reſtitutorii* conſenſit hoc modo: *Was aber anlangen thut die immediat-Stifft vnd geiſtliche Güter, ſo vorm Paſsawiſchen Vertrag oder Religionfrieden eingezogen worden, ſowol auch dieienige Stifft und geiſtliche Gütter, welche nach gedachten Paſſawiſchen Vertrag oder Religionfrieden in der Augſpurgiſchen Confeſsions-Verwandten Hænde kommen, die ſein gleich Mediat oder Immediat (darunter denn auch die freyen weltlichen Stifft, ſodann die Meiſterthumb vnd Commentbureyen der Ritterlichen hohen Orden mit begriffen) iſt es endlich dahin verhandelt, daſs dieſelben ietzbemeldten Churfürſten vnd Stænden, ſo viel ſie deren* Anno *1627. den 12. Novembris ſtylo nouo innen gehabt, beſeſſen vnd gebrauchet, nichts ausgeſchloſſen, wie es auch genannt werden mæchte, ohne einigen An- vnd Zuſpruch, unter was Prætext, Schein, oder Vorwenden auch ſolches geſchehen kœnte oder mæchte, auff* VIERTZIG IAHR, *von dato dieſer beſchloſsenen Vergleichung an zu rechnen, geruhiglich verbleiben, auch was einem oder andern eine Zeithero daran eingezogen vnd ſie entſetzt, vællig vnd plenarie, iedoch ohne Erſtattung einiger Nutzung, Schaden und Vnkoſten, die ein*

 Theil

Theil an dem andern prætendiren wolte, restituiret werden. Quibus additae aliae conditiones, quas inter sunt quae Protestantibus parum fauorabiles.

§. XXVI.

Sed haec Pax, a multis Protestantium acriter ore et scriptis oppugnata, his conclusa conditionibus, quae iudice TOBIA PFANNERO, neque Pacem (firmam) facerent, neque Bellum finebant, irritamentum magis, quam medela fuerunt.

§. XXVII.

Quum vero per Belli huius ciuilis flammas patria Germania, omnium miseriarum theatrum factum esset, Deus animorum conciliator, summorum Principum mentes ad aequa Pacis media conuertit, quae *Osnabrugi* et *Monasterii* in Westphalia per quatuor et quod excurrit annos, a prudentissimis legatis tractata, tandem inter alia *Statum Episcoporum* Germaniae tutum stabilemque reddidit.

§. XXVIII.

Quanta animorum ingeniorumque contentione

tione a Romano-Catholicis conseruatio *Reseruati Ecclesiastici*, a Protestantibus vero huius remorae suorum sacrorum abolitio, desiderata fuerit, docent Acta et Protocolla Pacis Westphalicae, * iique scriptores, qui succum neruumque inde deduxerunt SAMVEL PVFENDORFIVS, TOBIAS PFANNERVS, ADAMVS ADAMI, aliique, quorum libri et commentarii, quum in omnium manibus sint, eorum commemorationes, breuitati studens, describere nolo. Decisionem vero huius controuersiae lege in I. P. O. Art. V. §. 15.

* edita insigni studio et labore B. IOAN. GOTHOFREDI a MEIERN *T. I. p. 383. 814. T. II. p. 522. 540. 565. 575. 579. 610. 636. 639. seq. 642. 647. T. III. p. 153. 161. 188. 194. 295. 349. 358. T. IV. p. 10. 18. 38. 41. 113.*

§. XXVIIII.

Tandem post magnos labores Status Episcoporum Augustanae Confessionis in *Pacis Osnabrugensis Instrumento*, Palladio Germaniae, *Articulo V.* §. *14.* sic determinatus: *Bona Ecclesiastica immediata, quod attinet, siue sint* ARCHIEPISCOPATVS, EPISCOPATVS, *Praelaturae, Abbatiae, Balliuiae, Praepositurae, Commendae,*

 siue

siue liberae Fundationes seculares, aut alia vna cum reditibus, pensionibus, aliisque quocunque nomine signatis, seu in vrbibus, seu ruri sitis, ea, seu Catholici, seu Augustanae Confessionis Status die prima Ianuarii anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti possederint, omnia et singula, nullo plane excepto, eius religionis Consortes, qui dicto tempore in reali eorum posseßione fuerunt, vsque dum de Religionis dissidiis per Dei gratiam conuentum fuerit, tranquille et imperturbate possideant, neutrique parti liceat alteri seu in iudicio seu extra negotium facessere, multo minus turbas aut impedimentum aliquod inferre: Si vero, quod Deus probibeat, de religionis dissidiis amicabiliter conueniri non possit, nibilominus baec conuentio perpetua sit, et pax semper duratura. Ceteras conditiones de statu Episcoporum Euangelicorum in I. P. O. Benev. Lector euoluat. *

* *Art. V. §. 4. 15. 17. 21. 22.* Edit. *Meierianae.*

§. XXX.

Per hanc Pacificationem, post longas anxiasque Pontificiorum quorundam dubitationes, * numerus Episcopatuum Euangelicorum multum imminutus. Enimuero Archi-Episcopatus *Magdebur-*

deburgensis et *Bremensis*, Episcopatus porro *Halberstadiensis*, *Mindensis*, *Verdensis*, *Suerinensis*, *Razeburgensis*, *Caminensis*, Abbatia *Hirschfeldensis* seculo addicti, secularesque Imperii Principatus declarati, saluis tamen Capitulorum Cathedralium, et Statuum Prouincialium iuribus et bonis, et Romano-Catholici, qui Episcopos Protestantium sacris addictos adgnoscere et ferre nolebant, eos tanquam seculares Principes, Sessione et Voto in Comitiis aliisque praerogatiuis gaudentes ex inviolabili pacto ferre debent.

* quae, vt alia omittamus, patent ex virulento scripto, cui index: ERNESTI de EVSEBIIS *Iudicium*, *super quaestione*: *An Pax*, *qualem desiderant Protestantes*, *sit secundum se illicita? Ecclesiopoli ad Insigne pietatis Anno 1648. 4.* cui antidotum parauit: IRENAEVS EVBVLVS, siue potius HERMANNVS CONRINGIVS in *Consultatione catholica pro Pace perpetua Protestantibus danda*, *Frideburgi 1648.*

OBSERVATIONES
QVAEDAM STATVM EPISCOPORVM PROTESTANTIVM QVALIS ANTE PACEM WESTPHALICAM FVIT, ILLVSTRANTES.

I. Ad exemplum Episcoporum Romano-Catholicorum, inter Episcopos et Capitulum cathedrale,

drale, cui electio aut postulatio, sede vacante competebat, *pactiones* initae, quae in certa capita et Articulos distinctae *Capitulationes*, * vocantur, quibus in multis negotiis ad *consensum capitularem*, vltra ea, quae iure Canonico praescripta, in regimine etiam seculari obligati, nec non ad varia emolumenta Canonicis indulgenda, adstricti fuerunt. **

* de origine, conditione ac fatis *capitulationum Episcoporum Germaniae* diligenter eruditeque exposuit Dissertatione sub praesidio Dn. CHRISTIANI GOTTLIEB BVDERI Ienae 1752. habita B. SCHWARZIVS.

** Summam conditionum et articulorum Capitulationis, quam supremum Archi-Ecclesiae *Magdeburgensis* Capitulum iniit cum *Ioachimo Friderico*, Electoris Brandenburgici *Ioa. Georgii* F. quamque pater probauit et nouus Administrator iureiurando confirmauit DAVID CHYTRAEVS *Chronico Saxoniae* Libro XXI. inseruit, ex quo PAVLLVS LENZIVS *Historia Archi-Episcoporum Magdeburgensium* §. 62. p. 159. decerpsit. Plene eandem d. 9. Ian. anni 1567. subscriptam dedit illustris Vir IOANNES CHRISTOPHORVS a DREYHAVPT in *diplomatischer Beschreibung des zu dem ehemahligen Ertz-Stifft Magdeburg gehœrigen Saal-Creyßes, Tomo I. p. 296.* Inter alia singularia adgnoscit Electus Articulo 43. Capitulum tanquam *Dominum haereditarium*, atque promisit: si in Electoratum Brandenburgicum succederet, se Archi-Episcopatu abdicaturum. Ad plures Articulos extensa est ea Capitulatio, quae cum *Augusto* Saxoniae Duce, *Ioannis Georgii* I. Electoris Saxonici F. inita et anno 1672. typis vulgata in 4. Alias *Capitulationes*, vt pote *Christiani Ducis Brunsuicensis* postulati Episcopi *Halberstadiensis* de anno 1617. euolue

euolue in IO. CHRISTIANI LÜNIGII *Spicilegii Ecclesiastici continuat. prima p. 118. Ioannis Georgii II.* Electoris Saxoniae *Capitulatio perpetua* cum Capitulo Misenensi inita, cum confirmatione *Io. Georgii III.* de annis 1663. et 1682. legitur in Ei. LÜNIGII *Spicileg. Eccles. andern Theils Anhang. p.* 869. *Merseburgensis* Capitulatio perpetua extat in laudato *Spicilegio Ecclesiastico Contin. prima p. 873.* Extant quoque manu exaratae: *Beschreibung der Capitulation der Bischœffe zu Minden* et aliae Ducum Saxoniae cum Capitulis *Misenensi*, *Merseburgensi* et *Naumburgensi*, conclusae per quae regiminis omnis Episcopalis modus et ratio definitur.

II. Electi aut postulati Episcopi Euangelicorum sacrorum socii omnia ea iura exercent et exercuerunt, quae ad *Iurisdictionem Episcorum*, legem dioecesanam et iura Status ac dignitatis vulgo referuntur, quaeque secundum doctrinas Euangelicorum salua conscientia expedire poterant, e quibus pauca delibabimus.

III. *Iurisdictionem* quidem *Ecclesiasticam* per *Officiales*, siue *Vicarios generales* et *Consistoria* administrarunt. In Archi-Episcopatu *Magdeburgensi* ortas inter Archi-Episcopum et Vrbem iam inde a religionis emendatae initiis controuersias de Ecclesiastica iurisdictione, Electorum *Saxoniae* et *Brandenburgi* intercessione, transactione * sic compositae: *Iurisdictionem in caussis matrimo-*

trimo-

trimonialibus Archi-Episcopo, qui solus ea olim administrauit hac conditione Senatus restituit, vt OFFICIALIS *Archi-Episcopi deinceps iudicio matrimoniali praesideat, cui certas personas ex Senatu et Ministerio Consules adiungant, quae non praecise iuxta Canones Pontificios, sed vsitatas in Ecclesiis Augustanae Confessionis Consistoriorum leges pronuncient. Quodsi inter Archi-Episcopi et Senatus adsessores de sententia non conueniet, Acta aliis Consistoriis Augustanae Confessionis diiudicanda transmittantur.*

* teste DAVIDE CHYTRAEO *Chronico Saxoniae* Libr. XVII. p. 813.

De Consistorio Euangelico in vrbe quondam Episcopali *Wurzena* anno 1593. constituto, CHRISTIANVS SCHOETTGENIVS legatur. *

* *Historie der Chursæchsischen Stiffts-Stadt Wurtzen p. 213.*

IV. In constituendis Ecclesiae Ministris omnem curam solicitudinemque adhibere debebant, vti Capitulo electori in sua Capitulatione *Christianus* postulatus Episcopus *Mindensis* anno 1617. promisit, his verbis: *vnd damit das*

Pre-

Predigamt desto besser mit gelehrten vnd geschickten Personen bestalt vnd die Zuhœrer mit gesunder vnd unverfælschter Lehre mügen unterwiesen werden, sollen alle dieienigen, welche zum Predig-Stuel durch die Patronen praesentiret vnd ordentlicher Weise beruffen, von den Dom-Prediger und dessen Zugeordneten fleissig examiniret, vnd do sie fürters auf vorgehende in der Dom-Kirche gehaltene Probe-Predigt qualificirt befunden, daselbst ordiniret vnd hernach introduciret, vnd die VISITATIONES, *mit vnd neben vnsers Dom-Capituls Verordneten angestellet vnd verrichtet werden.* In Capitulatione *Magdeburgica* Augusti Saxoniae Ducis haec leguntur: *So sollen alle dieienigen, welche in diesem gantzen Ertz-Stiffte zum Predigtambte erfordert werden, an keinem andern Orth, als in vnserer vnd des Ertz-Stiffts Dom-Kirchen zu Magdeburg, wie vor Alters gebræuchlichen gewesen, in præsentia Archi-Diacono-*

G *rum*

rum publice in Choro examiniret vnd da sie zum Predigtambt tüchtig vnd qualificirt befunden worden, daselbsten ordiniret, auch von den Archi-Diaconis, oder wem es dieselben auftragen, introduciret werden.

V. Eminens *Ius Sessionis et Voti* in Comitiis cum vniuersalibus tum particularibus, Episcopis Germaniae ab antiquis temporibus tanquam Regni Principibus competens, quodque Praesulatuum territoriis inhaeret, ab Episcopis Protestantium, vti subscriptiones Recessuum Imperii aliaque documenta comprobant, saepius exercitum; post ea vero, cum omni eorum statui controuersia moueretur oppugnari coeptum. Cuius arduae controuersiae seriem, ex Actis publicis, cumprimis Pacis Westphalicae quum illustris et de Iure publico egregie meritus Vir IOHANNES IACOBVS MOSERVS accurate copioseque exposuerit,* Lectorem ad hanc egregiam relationem remittimus.

* *Teutschen Staats-Rechts Eilfften Theil §. XIX. seqq.*

VI.

VI. *Coelibatum* plerique electi et postulati Episcopi Euangelici, in Capitulationibus suis, vel ductis vxoribus *resignationem* Praesulatus, promiserunt, vel inito cum consensu Capituli matrimonio, * de non ambiendo iure haereditario cautiones fecerunt, vel de impetrando Imperatoris consensu operam adhibuerunt, de quibus omnibus egregias obseruationes Dn. MOSERVS ** conquisiuit. Addatur *Capitulatio Augusti* Saxoniae Ducis Administratoris Magdeburgensis. ***

* *Christianus Wilhelmus* Administrator Magdeburgensis *Statibus* quoque *Prouincialibus* consilia de ducenda Vxore proponebat anno 1614.

** *Tomo* iam excitato §. 69. seq. p. 114.

*** anno 1672. edita formis §. 62.

VII. *Aetas maior* Episcopalis in Episcopatibus Euangelicorum, vel Capitulationibus definita, vel vsu et obseruantia *annus decimus octauus* pro tali habitus. * In Postulatione *Halberstadiensis* Capituli *Henrici Iulii* Ducis Brunsuicensis infantis biennis 1566. annus XIV.

 qui

qui aetatem maiorem feudalem facit, designatus est. *Pius* autem Papa V. biennem Episcopum ferre nolebat et *Breui* dehortatorio scripto ** reiiciebat. Aliis maior aetas viginti annorum placuit. ***

* Confer *kurtze vnd gründliche An- vnd Ausführung, dass des Herrn Administrators zu Merseburg F. D. nach zurück gelegten Achtzehenden Iahre dero Stiffts-Regierung anzutreten etc. befugt 1706. f.*

** extat apud ODORICVM RAYNALDVM *Annalium Eccles. Tom. XX. p.*

*** MOSERI Staats-Recht Tom. XI. §. 53. 54. 55. 56.

S. D. G.